

ЦРНОГОРКА.

ПРИЛОГ „ЦРНОГОРЦУ“ ЗА ЗАБАВУ, КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

БРОЈ 8.

ЦЕТНИЦЕ 28. АВГУСТА 1871.

ГОД. I.

Венецији.

Венецију! — дивнијега града,
Хај заанаг, нема свијет ови,
Нит могоше тих божанских зграда
Саздат људи, до сушти богови;

Или Богом пробраши умови,
Што појмише све узоре рада:
Па ти узор у вјештини пови
Стојиш чудо свим вјековима сада! —

По пјеснику словенскоме, — који
Тебе душом запањеном сматра,
Ипак груди гњевња жеже ватра,

Сјетивши се грдних злоћа твоји',
Сјетивши се, е си и ти била,
Ах! Словенству крвица немила. —

У Венецији 1867.

J. Суидечки.

ЦРНОГОРКЕ ЈУНАКНИЊЕ.

II. Крстиња Мојашева.

Са своје лепоте на великом гласу била Роганова љуба; а Роган био јунаком од нејана и кнезом од села Тршина, орлова на крајини гњезде. О Рогановој заручници овакве пјани каролаи пјесма попијева:

„Јест крстиња какв горска вила,
„По два коња узпоред прескаче.“ —

Млада и дивна, а храбра и срчана, како ћеш да крајиница турскијем беговима за око не зачне? —

Бјеше година 1716.

Херцеговачки колонић и љута гуја пре-сојкиња, Сипан-бег Ченгић, желећи у једну Црногорцима вриути жао за срамоту, с тога што они прије њекога времена тридесет и шест:

„Све бегова, ага и снахија,“
које у једном

боју живе похватали, не шћели их пустити на откупе:

„За млетачке од злата дукате;
„Већ за турску бруку и срамоту,
„Запскаше мачванске вепрове:
„За кричеве турке мијеваше.“ —

А у другу, поново га опет, турски ћеф и превелика жеља, на прекрасну Роганову љубу, младу и скоро доведену, да је задобије себи за љубовцу вјерцу.

Па се славити ага пред господом херцеговачком затекао:

„Да би њега буза не родила,
„По влахиња, која влахе рађа,
ако не покупи
војску, не удари на село Тршине, не опали кулу Роганову:

„На којој се турске главе суше.“
и не зароби дичну
Роганову љубу, да му буде кадана госпоја.
Што Турци рекао, у томе се не порекло.
„Роганову Сипан-бегу својим Беглер-бегом љубовићем, страховиту изкупи војску:

„Од Ликшића и од Корешића,

„Од Требиња и од Невестиња,

„Од Љубиња и од Љубомира,

„Од бијела Кључа и Кљубуца,

„И широка Гацка пространија,

„Од тврдога Стоца и Мостара,

„И од Фоче и Новог-Пазара.“ —

У тој војсци био велики број херцеговачки под избор госноде; кришијех бегова, зорнијех ага и богатијех снахија.

Сваколика ова турска сила изнебуха ударила на Тршине; па док Трајковића у помоћ прискочили крвави Чевљани и Велестовици, Цуде и Бјелице: Турци већ село Тршине опалили, осим тврде Роганове куле, и богат шћар задобили:

„Крви ваган и дивје окније,

„И пијевца, Тожина кобета,

„И хорога кова Роганова.“ —

Али ево Турцима јада из непада.
Потом мркијех Црногорца Турке сустиг-

нула, па их погнала алужастом гором и гвоздо-
ном планином.

Пригорци утјерали Турке у жестоке кланце
јадиковце, па их се накоматили колико их душа
попијела; а све што се турскијех под избор
кућића придесило, живе похватили и у ропство
их узели.

Довели их на камено гувно, на сред Чева
кривца.

У тешкој се мучи са гладне године за-
текли у то вријеме Пригорци, па се договорили
да даду Турке за богате откупе. Али се наша
ошра Пригорка, срца јуначкога, по имену
Крстива, удовица чевскога кнеза Моја на Во-
јинића, којег је невијерни Ђуприлић безир прије
дје године посјекао био на Ситници под Ора-
ховицом, као и све остале од боја главаре,
који му се на тврду божију вјеру предали.

Она изишла с чевскијем покајницама пред
окупљене Пригорце, па кад виђела да су они
збиља одлучили дати Турке на откуп, ср-
дито им узела говорити:

„Што сте научили, Пригорци? — Ваше
главаре не бјеше Ђуприлић заробио, по их
на тврду вјеру домаћно, па ви их не шћео
пуштити на откуп, по их листом посјекао.

„Ако сте ви братске главе позоравдали,
за јад ви не било, погледајте па њихове удо-

вице, прне кукавице, кој' остадоше без мужева
и без брашнџе.

„Па зашто да живе ови крвољци Турци,
нако да нас опет робе и пале, даве и убијају?

„Ако сте ви пригнули, да будете срца
вилостива, дјте овамо ноже, а ево ви наше
кућеље, па да ми сијечемо ваше и наше от-
мичаре и крвошје!“ —

На оваки жесток пријекор Крстиве Моја-
шеве, срца у јуначка попуцала; те уложио
први њезин ђевер Вук Којичић, и својему
сужњу, Синаи-бегу Чапчићу, главу одрубно.

Што Вук учинио, то за Вуком и остали
Пригорци; и тако се крајина од главитијех
хришћанскијех душама опростила.

Ту је пало око седмдесет глава браши-
јех турскијех сератлија.

Удовице тад по жртвијем Турцима попада-
ле, да позивају на њиха отето оружје са сво-
јијех изгинулијех ранитеља и брашнџеља.

И што која наша, собом попијела, да
синовима казују, њим је то оружје њихових
очева, које им поштили Турци невијерници.

А јуначка Крстива тада процјевала:

„Просте главе наших господара,

Кад их братске милице осветиле;

„Оне им се Богом посветиле!“ —

СРПСКА НАЦИОНАЛНА
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
NEKRETNOSTI

Приповијетка од Ивана Тургењева.

(Наставак.)

Јутра дан нијесам се могао састати са
Фустовом, а када сам прекејутра отишао к њему,
чуо сам да је отишао своје ујаку на пољско
добро близу Москве. Питао сам да ли је оста-
вио какво писмо за мене. Рекосе ми да није.
Желно сам знати колико ће тамо остати, и
слуга ми рече, можда петнајест дана, а можда
и дуже. Замишљен дошао сам дома. Тај изне-
надни одлазак у поље у сријед зиме, нијесам
могао растумачити. За ручком прилијетела ми је
тетка, да сам јако замишљен. Послеје обједи
питала ме је, да нијесам заљубљен. Увјерио
сам је да нијесам.

XVI.

Мишуше три дана. Све ме је њешто вукло
да одеу Рачу, али не могах, само да се свињ
не саставим. Тако би можда све сазнао.

Једнога вечера бјеше на пољу страшна
олујина и вежавица, сједио сам у мојој кајари.
Хтјео сам њешто да читам. Мој слуга уђе и

јави ми, да једи чека женска ући. Зачудих
се. Женско нијесу код мене никада долазиле, а
особито у ово доба. Инак зановједим слуги, да
је пусти. И нагло уђе једна женска у лакон
летњем огртачу и са жупијем црном. Предмном
стајаше Сузана. Од чуда не могах ријечи про-
говорити. Она приђе прозору и наслани се на
ид. Очи јој живо играху, а груди јој се свињ
надимаху. Пре виђао сам њеки страшни долазак.

— Сузана Ивановна — како — —

Она ме узхвати у рука уздихне дубоко
и обори главу. Њека коса бјеше јој
папа на чело.

— Умирите се. — е овђе на диван.
Шта се догодило? Моли вас сједите.

— Не, прошапута она и опет се игломи
на прозор. Добро ми је овђе, пустиге ме. Када
би ви знали... када би могла... када...

Удариле јој сузе и стаде јецати. Срце ми
је хтјело да пуцне. Страх као на смрт осуше.

— Опростите, проговори она утирући очи,
— прћните. — Ја сам дошла к вама — дошла
сам — ви знате. Александар Давидовић је от-
пуговао? — Она је још једнако јецала.

Нијесам знао, шта да јој одговорим.

— Он је отпутовао, отпутовао је... он је дакле вјеровао! шпаташе Сузана. Није ме хтјео питати, мислио је, да му не бих истину казала. А кад сам га преварила!

Она стигше доњу станицу, наже се и поче поклом грести ледене цветиће на прозору. Ја жебутија изиђем у предсобје и уклони слугу.

А када сам се вратно у камару запалим још једну свијећу. За што? — нијесам знао ни сам. Тако сам био збуњен. Сузана сеђаше не-претрпиво на прозору. И сада тек примјетих, како је са свијем лако обучена, приближим јој се, и она ме и не спазе.

— Он је вјеровао, јест вјеровао, он ми је задао овај пошљедњи удар — говораше Сузана тихо, па онда ме на један пут запита: „Знате ли његову адресу?“

— Знам. Сузано Ивановна, разабрао сам у кући његовој. Он ми није ништа говорио о намјери својој. Три дана нијесмо се видели, а када сам отишао, да га пеходим, чуо сам да је оставио Москву.

— Ви знате његову адресу? запита опет. Ништа му дакле, да ме је убио. Ја знам да сте ви велики човек. Он вај није ништа о мени говорио, али је мени о вама. Ништа му, ах, ништа му, нека се одмах врати, ако хоће да ме и даље живљу. Али не! Он ме више неће видети.

Сузана је била све мирнија. Ви сте још бјежење ми страшија, него оно једнако.

— Он му је вјеровао... рече опет и спусти главу на руке своје.

Вјавница ниједан пут засу прозоре, хладан ваздух прође кроз камару, и свијеће мало утрнуше и Сузана мало задрхта.

Замолух је опет да сједне на диван.

— Не, не, оставите ме, молим вас, мени је добро овђе.

— Али ви дрхтите, ви сте смрзли, ваше су цислице кроз мокре.

— Оставите ме... молим вас... прошалу-та опет и склопи очи.

Подије ме је за.

— Сузана Ивановна! Дођите к себи. молим вас! Шта вам је? Зашто очајавате? Ви ћете виђети, да ће још све добро бити. То је неспоразумљење... случај. Видићете, он ће доћи. Ја ћу му јавити, писаћу му још данас... Али ваше ријечи нећу му казати... како бих то могао!

— Он ме више неће наћи! одговори она тихо. Зар би ја дошла к вама, са свијем непознатоме, кад не би знала, да нећу више живјети? Ах, пошљедња пада моја пропаде. Ја не могу умријети у тајности, да бар једном не

кажем: „Ја сам изгубила све... гле, ја узирем!“

Никада нећу заборавити онај лијеви, страховити израз њезинога младачкога живота.

— Ви... ви говорите о смрти, Сузано Ивановна! Ви сте за живот... ви морате живити!

Она ме погледа... Чуђаше се мојим ријечима.

— Ах, ви не знате, рече Сузана и диже се полако снуштајући руке. Ја не могу живити. Сувише сам морала трпјети, сувише! Трпјала сам... падала сам се... али сад... је и то прораде... је...

Она подиже очи горе и замисли се. На лицу јој се разви тежки бол. Ћуташе.

— Сузано Ивановна! Он ће доћи, вјерујте ми! Проговорих опет, само да прекинеш ћуташе.

Сузана ме погледа.

— Шта рекосте?

— Он ће доћи, Сузано Ивановна. Александар ће брзо доћи.

— Доћи ће? па и ако би дошао, то не-повјерење — ту сумњу не могу му опростати.

И она се ухвати за главу.

— Ах, Боже, Боже мој! Шта ја говорим! А шта ћу ја овђе? Шта сам хтјела да молим? Како? Ах, сићи ћу с ума!

Она укочи очи.

Куда сте ме молити, да више Алек-сандар, прихватам ја.

И ништа не вишните, што хоћете...

Али ово... и она брзо извади из шпата завеж-љај артија... ово сам за њега писао... прије но што је побјегао... Али он је вјеровао... вјеровао је опоме!...

Знао сам да је мислила Виктора, па из мрзости није хтјела ни име његово да спомене.

— Опростите, Сузано Ивановну од куда ви знате, да се Александар с онимљем разговарао?

— Одкуда? Онај ми је сам причао. Ето вам — и пружи ми онај завежљај — ето вам, прочитајте, пошљите њему, спалите, баците, радите шта хоћете. Умријети не могу, а да шко не зна... Но врјеме је, ја морам полазити!

И устаде с прозора, али јој ја стадох на пут.

— Куда. Сузано, није могуће. Чујте каква је буре... а ви сте тако лако одјевени. А и кућа вам је далеко. Барем допустите, да пош-љем по саопице.

— Не треба ми ништа, одговори она и узме огртач и шал. „За име божије не задржавајте ме, или... или може свашта бити. Осјећам, да

ни се глава мути. Провала, страшна провала отвара се преданом. Неприближујте ми се, не догичите ме се! — И грозничавом брзином баца на се огрчак. — Ах, мој јадни народе, ти вјечити путниче, на теби је проклетство! Но мене није шико љубио, зашто би он... Наједан пут ућута. — Али пе, један ме је љубио — али смрт, смрт! Сад се кајем... Не идите за мном, пе, пе!

Скаменио сам се. А она јурис на поље и само сам још чуо, како се за њом затворише тешка врата кућна.

Полако сам долазио к себи. Ја сам био тада тек [почео живити. Ни страсти ни велике жалости нијесам још осјетио... Сада сам видио и страх и жалост у потпуној величини, и бјех јако потрешен. Да нијесам имао у руци онај завежљај, мислио бих, да сам снјјевао. Тако ми је било све чудно, изненадно. Читао сам до оноћи онај њезин завежљај. Ту вам је било неколико табака написаних о собе стране, крупно, али с неправилнијем цртама. Види се, да јој је дрхтао рука. Ево шта је било све написано:

XVII.

Мој живот.

„Скоро ће ми се свршити двадесет осма година. Прва сјећања моја воде у табовски округ на добро богатога плећина Ивана Матвајића Колтовскоја, ће сам у једној дрвеној кући у првоме спрату једну малу камару имала. Са мном је живила и моја мати. Јеврејка, кћи једнога сликара, који је био из иностранства тамо позвап, па ту и умрљо. Она је била необично лијепа, али слабућова жена. Лице јој бјеше увијек блиједо као восак, а поглед тако сјетан, болан, да сам се толико пута, кад бих је погледала, заплакала и у паручја јој пала. Мени су долазили учитељи, учили су ме и музици и звали су ме госпођицом. Моја мати и ја ручавали смо увијек код господара. Колтовској бјеше висок, угледап старца; увијек је мирисао амбром. Ја сам га се страхота бојала, и ако ме је увијек звао Сузаном и давао ми своју тврду руку, да је пољубим. Према мајци мојој бјеше учтив, али се ријетко с њом забављао. Само би јој по ћекоју благонаклопу ријеч рекао, на што је она увијек брзо и кратко одговорила, па би онда ућутао, и шпркипо један пут из златне бурмутнице, па којој бјеше име царице Катарине.

„Девету годину мога живота нећу никада

заборавити. Тада сам дознала од једне послушавке да је Иван Матвајић Колтовској мој отац, а у исто вријеме морала се моја мати по његовој заповјести удати за г. Рача, управитеља добара његовијех. Ја нијесам могла разумјети како је то могуће и изгубила сам се у лабиринту мисли. Скоро сам се већ разболела од силнијех мисли, и ошет нијесам била ни чисто. „Мати, је ли истина, да је Иван мој отац?“ запитах један пут мајку. Она се јако удлаши и зашуми ми уста. „О томе немој више никада и ишкити говорити, чујеш ли Сузанно? — ни ријечи!“ рече ми она дрхтајућим гласом и притисне ми главу на своја узбуђена прса. И донета нијесам више никада говорила о томе. Ја сам разумјела најчистију забрану, знала сам да морам ћућати и да ме она моли за опрошћење.

Од то доба почиње несрећа моја. Г. Рач није љубио моју мајку, а ни она њега. Он је њу узео само зарад мираса, а она њега — што је морала. Колтовској мислио је сигурно, да ће тако свар најбоље уредити. Сјећам се још врло добро, да сам ја и мајка моја нас дан у очи сватова пресјелили загрљени и само плакали — горко плакали. Што је она ћутала, то није чудно. А шта ми је и могла казати? Али ни ја нијесам ништа питала; то је доказа да несретна ћеца многа прије сазријевају него срећна, па њихову штету.

Колтовској се много старао о моме васпитању; а гледао је и да ме приволи к себи. Он се није забављао са мном, али ме је често уштиную својим хладнијем прстима за образ. У мојој дванајестој години дао ми је редовно занимање — да му читам. Морала сам му читати сваки дан француска дјела прошлога вијека. Наравно, ја није сам пишта разумјевала. Иван Матвајић био је кроз Франце. Он је живио у Паризу прије револуције, сјећа се Марије Антоанете и имао је приступа код ње. Познавао је п Мирабоа, и причао је о њему, да је велика дугмета носно и уопште да је био човек нескладан. По ријетко је причао о онијем временима.

До смрти своје изгледао је он младанак: образи му бјеху румени, зуби бијели, обрве велике, а црне очи пријатне, свијетле и пуше израза. Пије био ћудлив а поступао је са сваким и са slugама уљудно, па ипак, боже, како ми је био неспособан!...

(Наставиће се.)